

A német és a magyar mérleg eszköz- oldalának összehasonlítása¹

1. BEVEZETÉS

Magyarországon a törvénykezési munka jelentős részét adja az európai uniós csatlakozás érdekében megvalósítandó jogszabály-harmonizáció, -alkotás, illetve -módosítás. Ilyen harmonizációs törekvések voltak megfigyelhetők a magyar számviteli törvény eddigi módosításaiban is és a közeljövőben várható változtatások iránya is ezt tükrözi. A jelen elemzés egy uniós tagországot (Németországot) kiválasztva törekszik azon hatályos számviteli szabályok összehasonlítására, melyek a két ország mérlegének eszköztoldalához kapcsolódnak. Az összehasonlítás ilyen fokú beszűkítését elsősorban terjedelmi korlátok indokolják.

Németországban a számvittel kapcsolatos szabályozásokat a kereskedelmi törvénykönyv (Handelsgesetzbuch, HGB) harmadik könyve szabályozza. Ennek első fejezete tartalmazza az általános előírásokat, a második fejezet a jogi személyiségű társaságok számára tartalmaz kiegészítő előírásokat, illetve módosító rendelkezéseket, a harmadik fejezet a szövetkezetek számára tartalmaz kiegészítő rendelkezéseket, a negyedik fejezet pedig bizonyos egyéb üzletágakban tevékeny vállalatok számára tartalmaz kiegészítő rendelkezéseket.

* Tanársegéd, KVIK Matematika-Statiztika Számvitel Tanszék; PhD-hallgató, BME.

¹ A cikk az azonos című, 1999. októberében készült TDK-dolgozat átdolgozott változata.

A német jogi személyű társaságok, nem pénzintézetek éves beszámolójában szereplő mérleg szerkezetével, eszközoldalának vizsgálata során megmutatjuk azokat a lényeges eltéréseket, amelyek a német kereskedelmi és a magyar számviteli törvény összehasonlítása során előtűnnek. Kitérünk azokra a kereskedelmi törvénybeli előírásokra, amelyek a mérlegtételek részletes ismertetéséhez alapul szolgáltak, továbbá a német mérleg szerkezetére is.

Németországban egyre szembetűnőbb az a törekvés, hogy egységes számviteli, illetve adómérleget készíthessenek a vállalkozók, emiatt a számviteli mérleg tartalmaz olyan tételeket is, amelyek alapvetően adójogszabályok beépítéséből vezethetők le. Magyarországon az adójogszabályok gyakori változása miatt a törekvés ellenkező irányú volt, azaz a számviteli mérleget a lehető legjobban függetleníteni törekednek az adójogszabályoktól. Ez az oka annak, hogy a továbbiakban gyakoriak a hivatkozások német adózási előírásokra, de a magyarra nem. A német adómérleg összeállításánál, amennyiben az adójogszabályok ettől eltérően nem rendelkeznek, a kereskedelmi törvény előírásait kell figyelembe venni, ugyanakkor a kereskedelmi törvény eltérő adójogszabályok esetén is lehetőséget biztosít egységes számviteli és adózási mérleg összeállítására.

A továbbiakban a „számviteli törvény” kifejezés alatt a magyar számvitelről szóló 1991. évi XVIII. törvény rendelkezései és azoknak az 1999. évig bekövetkezett módosításai értendők, a német számvittel kapcsolatos törvényi előírások – megtalálási helyükből adódóan – kereskedelmi törvényként vagy HGB-ben található előírásokként szerepelnek. A német számvittel kapcsolatos előírások ismertetése során gyakori a hivatkozás a német részvénytörvényre (Aktiengesetz, AktG) és a német jövedelemadó-törvényre (Einkommensteuergesetz, EStG).

1.1. A jogi személyiségű társaságok csoportosítása a kereskedelmi törvény szerint

Németországban a mérleget német nyelven, euróban kell összeállítani, az ezt alátámasztó könyvvezetésnél egyetlen előírás, hogy a könyvvezetés nyelve élő nyelv legyen. Az euróban való megjelenítést az 1998. júniusi törvénymódosítás vezette be úgy, hogy a kereskedelmi törvény minden többi előírását változatlanul német márkában hagyta. Magyarországon a beszámoló készítés és a könyvvezetés nyelve is a magyar, pénzneme a forint.

A német kereskedelmi törvény a jogi személyű társaságokat kis, közepes és nagy társaságokba sorolja és ezeket az éves beszámoló összeállításánál eltérően kezeli. A vállalati méret meghatározásánál döntő kritérium a tárgyévi mérlegfőösszeg és az éves nettó árbevétel, valamint a tárgyévben foglalkoztatottak átlagos létszáma. Egy vállalat akkor tartozik a há-

rom osztály egyikébe, ha két egymást követő évben a fenti kritériumokból összeállított határértékek közül kettőt meghalad, illetve kettő határértéken alul marad. Az 1. táblázat a jogi személyű társaságok csoportosítását mutatja a fenti kritériumok függvényében.

1. táblázat
Jogi személyű társaságokra vonatkozó kritériumok

Jogi személyű társaság mérete	Mérleg-főösszeg (M DEM)	Éves nettó árbevétel (M DEM)	Foglalkoztatottak átlagos létszáma (fő)
kicsi	≤ 5,31	≤ 10,62	≤ 50
közepes	≤ 21,24	≤ 42,48	≤ 250
nagy	> 21,24	> 42,48	> 250

A HGB 267. § szerint egy jogi személyű társaság mindig nagynak tekintendő, ha részvényei vagy egyéb általa kibocsátott értékpapírjai az Európai Unió bármely tagországában tőzsdei forgalomban bejegyzésre kerültek vagy bejegyzésüket kérvényezték.

1.2. Aktiválási és passzíválási kritériumok

A kereskedelmi törvény szerint aktiválni kell azokat az eszközöket, melyek értékkel bírnak, önmagukban értékelhetők és elidegeníthetők. A törvény alapján passzíválni kell azokat a forrásokat, amelyek a vállalat saját, illetve idegen tőkéjét képezik és amelyek önmagukban is értékelhetők.

1.3. A német mérleg minimális és részletes tagolása

Magánszemélyek és nem jogi személyű társaságok számára a mérleg tagolásánál az irányvonalat a külön törvényben megfogalmazott számviteli alapelvek adják.

A közepes és nagy vállalatok számára a HGB 266.§ (2-3) szerinti részletes tagolás jelenti a mérleg minimális tagoltságát. A kis jogi személyű társaságok számára a 266.§ (1) szerint a tagoltság mélységének a betűkkel és római számokkal jelzett főcsoportokra, csoportokra kell kiterjednie. A kereskedelmi törvény kis jogi személyiségű társaságok számára is előír bizonyos helyeken további részletezéseket (éven túli követelések, éven belüli lejáratú kötelezettségek stb.).

A HGB 266.§ (3) bekezdésében közepes és nagy jogi személyű társaságok számára előírt minimális tagoltságú mérleget az 1. melléklet mutatja.

A 2. melléklet a közepes és nagy jogi személyű társaságokra vonatkozó részletes mérlegsémát mutatja be. Ezt a mérlegsémát a kereskedelmi törvény ebben a formában nem tartalmazza, de a törvény kiegészítő előírásait összegyűjtve a részletes mérlegséma bárki által összeállítható.

Kiemelten kell bemutatni a követelések közül az éven túli követeléseket, a kötelezettségek közül az éven belüli lejáratú kötelezettségeket. A törvény a mérlegen belül a kölcsönöket, a követeléseket és a kötelezettségeket a fennálló jogi viszonyok szerint is csoportosítja azzal, hogy külön mérlegtételekbe emeli ki a részesedési viszonyban állóknak nyújtott kölcsönöket, a velük szembeni követeléseket, illetve kötelezettségeket.

A minimális tagoláson túli további részletezést a HGB 265.§ (5) engedélyezi, ha ez nem vezet a világosság, az áttekinthetőség rovására.

Ha egy eszköz vagy forrás egyszerre több mérlegtétel alá esik, akkor a másik tételhez való tartozást is vagy a mérlegben vagy a kiegészítő mellékletben meg kell jelölni, amennyiben ezt a világosság elve megköveteli (HGB 265.§).

Miután a mérlegséma elsősorban ipari vállalatokra készült, ezért bizonyos ágazatok számára különleges szabályozásokat kellett bevezetni. Ezért a szövetségi igazságügyi miniszter olyan jogi személyű társaságok számára, amelyeknél az ágazati hovatartozásból adódóan eltérő tagolás szükséges, HGB 330.§ értelmében más formanyomtatványt vagy mérlegsémát írhat elő, amelynek az ágazaton belüli nagy jogi személyű társaságoknál egyformának kell lennie. Ennek érintettjei például a pénz- és hitelintézetek, a biztosítótársaságok, amelyek mérlegtagolását mindenkor speciális rendelkezések szabályozzák. Ha a vállalat egyszerre több ágazatban tevékenykedik és ezek az ágazatok eltérő mérlegtagolást követelnek, az egyik ágazat számára előírt mérlegsémát kell alapul venni, és azt a még hiányzó, de a másik ágazatnál előírt adatokkal ki kell egészíteni [HGB 265.§ (4)].

A folytonosság elvét figyelembe véve – 265.§ (1) – a mérleg szerkezetének minden mérlegtételnél tartalmaznia kell az előző év (bázis év) adatait is. Az arab számokkal ellátott tételek megnevezését meg kell változtatni, amennyiben azt a vállalati specialitásokból adódóan a világosság elve megköveteli [265.§ (6)]. A mérleget, amennyiben szükséges, további oszlopokkal, lábjegyzetekkel kell ellátni.

A mérlegben (1. és 2. melléklet) a **vastag** betűs sorok jelölik a mérlegfőcsoportokat, a *dólt* betűsek a mérlegcsoportokat. A 2. mellékletben a sorok végén álló (1) jelölések azokat a tételeket jelzik, amelyeket az előírt minimális tagolás nem tartalmaz. Azok a sorok, melyek végén (2) jel áll, azokat az összegeket tartalmazzák, melyeket az adott mérlegtételnél a bázisévi adatok után, illetve a tárgyévi adatok előtt külön oszlopban is fel kell tüntetni.

Az összehasonlítás a minimális tagolást veszi alapul, az (1) jelzéssel jelölt tételekről azoknál a mérleg-főcsoportoknál esik szó, ahová a magyar számviteli törvény besorolja őket vagy amelyekkel valamennyire „rokonságban” állnak. A továbbiak kizárólag a mérleg eszközoldalával foglalkoznak részletesen.

A 2. mellékletben csillaggal (*) ellátott sorok azokat a mérlegtételeket jelölik, amelyek kimutatására (a minimális tagolásban előírt mérlegtételeken túl) csak a mérlegben kerülhet sor, a két csillaggal (**) jelölt esetekben a vállalat választhat, hogy az adott tételt a mérlegben vagy a kiegészítő mellékletben mutatja be. Bizonyos mérlegtételeken belüli kiemelések után a (3) jelölés található. Ebben az esetben olyan részletezésekről van szó, amelyek nem vonatkoznak a kis jogi személyű társaságokra.

2. BEFEKTETETT ESZKÖZÖK

2.1. A befektetett eszközök fogalma, csoportosítása

A Handelsgesetzbuch 247.§ 2. bekezdése, valamint a magyar számviteli törvény (továbbiakban Szt.) 22.§ 1. bekezdése szerint befektetett eszközként olyan eszközt szabad kimutatni, amelynek az a rendeltetése, hogy a vállalkozási tevékenységet tartósan (egy éven túl) szolgálják.

Annak eldöntése, hogy az eszközt a befektetett eszközök közé sorolhatjuk-e vagy sem, mindkét államban elsősorban az eszköz felhasználási idejétől és céljától függ. Amennyiben az eszköz a termelési folyamatban továbbfeldolgozásra vagy forgalmazásra kerül, nem sorolható a befektetett eszközök közé. A befektetett eszközök használatba vételéről a vállalatvezetés dönt.

A német HGB 266.§ (2) és a magyar Szt. 22.§ (2) a befektetett eszközöket a mérlegben három csoportba sorolja:

- immateriális javak;
- tárgyi eszközök;
- befektetett pénzügyi eszközök.

2.1.1. Az immateriális javak fogalmi, tartalmi eltérései, hasonlóságai

A német kereskedelmi és a magyar számviteli törvény értelmében az immateriális javak között azokat a nem anyagi eszközöket kell kimutatni, amelyek a vállalkozási tevékenységet közvetlenül és tartósan szolgálják.

A német törvénykezés alapján az immateriális javakhoz tartoznak a koncessziók, iparjogvédelemben (pl. szabadalmak, védjegyek, szerzői, kiadói jogok), illetve egyéb védelemben részesülő immateriális javak (hasz-

nálati, szállítási, elővételi jogok, iparjogvédelemben nem részesülő vállalati titkok, találmányok), illetve az ezekre vonatkozó licencek, valamint az üzleti vagy cégérték és az immateriális javakra adott előlegek.

A Szt. 22.§ (3) alapján az immateriális javak közé tartoznak a vagyoni értékű jogok (bérleti, szolgalmi, koncessziós jog), az üzleti vagy cégérték, a szellemi termékek (találmány, iparjogvédelemben részesülő szabadalom és ipari minta, szerzői védelem, vállalati titkok, találmányok), a kísérleti fejlesztés aktivált értéke, alapítás-átszervezés aktivált értéke és az immateriális javak érték helyesbítése.

A részben eltérő tartalom egyik okát a HGB 248.§ 2. bekezdésében hozott törvény adja, miszerint nem aktiválhatók azok az immateriális javak, melyeket a vállalat saját maga állított elő. A magyar gyakorlat ezzel szemben a vagyoni értékű jogok és az üzleti vagy cégérték kivételével megengedi a saját előállítású immateriális javak aktiválását.

A térítéses beszerzés mellett a német mérlegben való megjelenítés feltétele, hogy olyan eszközről legyen szó, amely megfelel az aktiválási kritériumoknak. A teljesség elvéből következik, hogy a térítéssel beszerzett immateriális javakat a mérlegben mindenképpen ki kell mutatni. A térítéses beszerzés feltételezi egy harmadik személy létezését, az aktiválás megvalósulhat vásárlás, csere, vagy apport útján. Az immateriális javak esetében a bekerülési érték a beszerzési ár.

Amennyiben immateriális javak tárgyasult formát öltött eszközökkel egységet képeznek (ami rendkívül gyakori a szoftverek körében), ebben az esetben a német kereskedelmi törvény szerint a szétválasztás, azaz a több mérlegtételbe való besorolás nem lehetséges.

Az üzleti vagy cégérték esetében mind a magyar, mind a német szabályozás különbséget tesz a saját előállítású (belső) és a vásárolt (külső) üzleti vagy cégérték között. Saját előállítású, azaz belső üzleti vagy cégértékről beszélünk, amennyiben ez a vállalat üzleti tevékenysége során szervezeti vagy egyéb (know-how, vevőkör, menedzsment, telephely stb.) előnyökből keletkezett.

A saját előállítású üzleti vagy cégérték aktiválását, a mérlegben való szerepeltetését sem a magyar, sem a német számviteli és adózási szabályozások nem engedélyezik.

Ha egy vállalkozás átvételekor a vételár meghaladja az aktiválható vagyontárgyak mínusz a kötelezettségek értékét, az így keletkezett külső (szerzett) üzleti vagy cégértéket a HGB 255.§ (4) alapján (a Szt. 35.§ (8) szerint is) aktiválni kell.

Az üzleti vagy cégérték természetéből adódóan önállóan, azaz a vállaltól elszakítva nem idegeníthető el. Emiatt a kereskedelmi törvény lehetőséget nyújt arra is, hogy az üzleti vagy cégértéket a vállalat ne az immateriális javak között aktiválja, hanem a befektetett eszközök elé

külön mérlegtételként kiemelje őket és ezzel bemutassa, hogy ez a mérlegtétel az aktiválási kritériumoknak nem felel meg teljes egészében.

Az üzleti tevékenység megkezdésével vagy átszervezésével kapcsolatos költségeket szintén az érvényben levő aktiválhatósági előírások miatt a német mérlegben nem szabadna megjeleníteni.

A kereskedelmi törvény az alapítás-átszervezés költségeinek az aktiválását szemben az üzleti vagy cégértékkel a befektetett eszközökön belül semmi esetre sem engedélyezi. Amíg az üzleti vagy cégérték esetében a vállalkozónak arról kell döntenie, hogy az üzleti vagy cégértéket az immateriális javakon belül vagy az előírt minimális mérlegtagoláson kívül aktiválja, addig az alapítás átszervezés költségeinek aktiválásáról a vállalkozó maga dönt és amennyiben aktiválja, akkor az alapítás-átszervezés aktivált értékét a mérlegben az előírt mérlegsémán kívül szabad csak megjelenítenie (2. melléklet, részletes mérlegséma).

Az alapítási költségek mellett bizonyos fejlesztési illetve átalakítási költségek is aktiválhatók. Ide tartoznak az igazgatás illetve az értékesítési szervezet fejlesztési költségei, valamint a munkaerő-beszerezés, a piackutatások, vagy a bevezető reklám költségei.

Az alapítás-átszervezés költségeinek az aktiválásáról Magyarországon is a vállalkozó dönt, a német gyakorlattal szemben azonban lehetőség van a saját kivitelezés során keletkezett költségek aktiválására is.

További eltérést jelent a két állambeli szabályozás között, hogy, míg Németországban az immateriális javakra adott előlegek befektetett eszközökön belüli aktiválása elfogadott, addig a magyar számviteli szabályozás az immateriális javakra adott előlegek aktiválását csak a forgóeszközök között engedélyezi.

2.1.2. Tárgyi eszközök fogalmi, tartalmi eltérései, hasonlóságai

A német kereskedelmi törvény szerint is a tárgyi eszközök között azokat az anyagi eszközöket kell kimutatni, amelyek a vállalkozási tevékenységet tartósan, közvetett vagy közvetlen módon szolgálják, függetlenül attól, hogy üzembe helyezésre kerültek-e vagy sem.

Mind a magyar, mind a német számviteli gyakorlat szerint azokat az eszközöket, amelyek a vállalkozási tevékenységet nem tartósan, azaz nem egy éven túl szolgálják, nem szabad a mérlegben a befektetett eszközök között szerepeltetni, év közben a készletek könyvviteli elszámolásától függően készletként vagy költségként jelenik meg.

A német kereskedelmi törvény 266.§ (2) a tárgyi eszközök közé sorolja a telkeket, valamint a telekbirtokláshoz hasonló jogosítványokat, az építményeket, beleértve az idegen telken épülteket is, ide sorolja továbbá a műszaki és egyéb berendezéseket, a tárgyi eszközökre adott előlegeket, valamint a beruházásokat.

A telkeket beépítettségük mértékétől függetlenül egy gyűjtőtételben mutatja ki. A mérlegérték, éppen úgy, mint a magyar szabályozásban az ingatlanok mérlegértéke, két tényezőből tevődik össze: áll egyszer egy terv szerint nem amortizálódó telekértékből valamint a telken álló építmény értékéből, amelynek bekerülési értékét az éves értékcsökkenéssel csökkenteni kell.

A műszaki és az egyéb berendezések tekintetében a magyar és a német szabályozás alapfelfogásában lényeges eltérést nem mutat, hiszen mindkét felfogás szerint a befektetett eszközökön belül a besorolásnál a felhasználás célja a döntő, azaz, hogy az adott berendezés közvetlenül, vagy közvetve szolgálja-e a vállalászási tevékenységet.

Ha egy évben a vállalkozás beruházásokat kezdeményezett, amelyek a fordulónapon még nem fejeződtek be, a költségeket mind saját, mind idegen teljesítmény esetén a II.4. alatt, a „Beruházások és beruházásra adott előlegek” között aktiválja.

Érdekesség, hogy a német mérleg a beruházásokat illetve a beruházásokra adott előlegeket a magyar szokással ellentétben egy mérlegtételben mutatja ki. A magyar különválasztott kimutatás, mindamelllett, hogy valóban rokon tételekről van szó, véleményem szerint a világosság elvének jobban megfelel, mert az összevont kimutatásból nem lehet tisztán látni, hogy a pénzügyi teljesítés mellett ténylegesen történt-e fizikai teljesítés vagy sem.

2.1.3. Befektetett pénzügyi eszközök tartalmi, fogalmi eltérései és hasonlóságai

A befektetett pénzügyi eszközök tartalmukat tekintve mindkét szabályozási rendszerben azokat a más vállalkozásban lekötött, hitelviszonyt, vagy tulajdonviszonyt megtestesítő eszközöket jelentik, amelyek elsődleges célja a tartós jövedelemszerzés és/vagy a befolyásolás.

Míg a hatályos magyar számviteli törvény szerint a befektetett pénzügyi eszközöket a mérlegben elsősorban fajtájuk szerint kell csoportosítani, azaz aszerint, hogy azok hitelviszonyt vagy tulajdonviszonyt testesítenek-e meg, addig a németországi számviteli gyakorlatban a befektetett eszközök mérlegben belüli tagolásának elsősorban a befolyásolás mélységét kell megmutatnia, mert anya-leány viszonyban álló vállalatok esetében a részesedéseknél nyilvánvalóan nagyobb befolyásolásról van szó, mint a befektetett eszközök más értékpapírjai esetében. Magyarországon is tervezik a befektetett pénzügyi eszközök tagolásának olyan formai átalakítását, hogy az a befolyásolás illetve a pénzügyi összefonódás mélységét megmutassa.¹

¹ Nagy [1999]

2. táblázat

A befektetett pénzügyi eszközök tagolása a Szt. és a HGB szerint:

	Számviteli törvény (Szt.)	Kereskedelmi törvény (HGB)
Tartós befektetések	A. III.1. Részesedések III.2. Értékpapírok III.4. Hosszú lejáratú bankbetétek	A. III.1. Társvállalatokkal szembeni részesedések III.3. Részesedések III.5. Befektetett eszk. köz. egyéb értékpapírok
Kölcsönök	III.3. Adott kölcsönök	III.2. Társvállalatoknak adott kölcsönök III.4. Részes. viszonyban állóknak adott kölcsön III.6. Egyéb kölcsönök
Érték-helyesbítés	III.5. Befektetett pénzügyi eszk. érték helyesbítése	

A részesedések a HGB 271.§ (1) szerint olyan más vállalkozásban levő tulajdonrészek, amelyek arra hivatottak, hogy a saját vállalkozás üzleti tevékenységét tartós kapcsolat létrehozásával szolgálják.

A megvásárolt tulajdonrészek befektetett pénzügyi eszközök közötti aktiválásának a feltétele a tartósság, a befektetési szándék és a tulajdonviszony.

A kereskedelmi törvény szerint a tulajdonlás formája a besorolás szempontjából nem lényeges (HGB 271.§ (1)), éppen úgy lehetnek részvények, mint a korlátolt felelősségű társaságoknál üzletrészek illetve a betéti társaságoknál vagyoni betétek, vagy egyéb tulajdoni hányadok.

A „Részesedések” közötti megjelenítés elsődleges kritériuma a részesedési szándék megléte. Ez azt jelenti, hogy a vállalat tulajdonrészével többet kíván elérni, mint egy egyszerű tartós befektetést. Ez nem jelent feltétlenül befolyásolási szándékot is. A részesedési szándék okai lehetnek például vállalatok közötti személyes összefonódások, vagy közös kutatási tevékenységek, esetleg kölcsönös adásvételi szerződések is.

A HGB 271.§ (1) részesedésnek feltételezi a 20%-nál magasabb tőketársasági tulajdonrészt. A vállalat ezt megfelelő indoklással cáfolhatja, ebben az esetben a tulajdonrészt részvénytársaság esetében a „Befektetett eszközök közötti értékpapírok” sorban, korlátolt felelősségű társaság esetében – mivel az üzletrészek nem tartoznak az értékpapírok közé – a befektetett pénzügyi eszközökön belül nyitott újabb mérlegtételben, az „Egyéb üzletrészek” között mutatja ki.

A részesedések részét képezik a külön kimutatásra kerülő „Társvállalatokkal szembeni részesedések”. A HGB 271.§ (2) alapján társvállalatokról beszélünk akkor, ha a szóban forgó két vállalat között anya-leány kapcsolat áll fenn. A magyar és a német anya-leányvállalati viszony tartalmát a 3. melléklet mutatja.

Amennyiben forgatási céllal vásárolt részesedésről van szó, akkor azt a forgóeszközöknél, kft-ben való üzletrész, illetve szövetkezeti tulajdonrész esetén az egyéb eszközök (B.II.4.), minden egyéb tulajdonlás esetén az egyéb értékpapírok (B.III.3.) között kell megjeleníteni.

A befektetett eszközök közötti egyéb értékpapíroknál azokat az értékpapírokat kell kimutatni, amelyeket ugyan tartós befektetés céljából szerzett be a vállalat, de amelyek a részesedéseknél nem mutathatók ki. (HGB 271.§ 1. bek.)

Ide tartoznak a részesedések között nem megjeleníthető részvények, valamint a fixkamatozású értékpapírok (kötvények, záloglevelek, szövetési, tartományi, illetve a vasúti és a postai kötvények).

A kamat-, illetve osztalékköveteléseket – szemben a magyar gyakorlattal, ahol ezeket az aktív időbeli elhatárolások között mutatják ki – a forgóeszközökön belül az „Egyéb eszközök” (B.II.4) között kell kimutatni. A különböző elszámolás az időbeli elhatárolások eltérő tartalmában kereendő.

A kölcsönök olyan hosszú lejáratú pénzügyi követelések, amelyek arra szolgálnak, hogy az üzleti tevékenységet tartósan szolgálják (például a jelzálogkölcsönök illetve egyéb hosszú lejáratú kölcsönök). Annak eldöntésére, hogy mely kölcsönök minősülnek rövid illetve hosszú lejáratúnak, a német kereskedelmi törvény átveszi a részvénytörvény (AktG) által előírt korlátokat, azaz a befektetett és a forgóeszközök közé való besorolás eldöntésére a 4 év minimális futamidő (Magyarországon az egy éven túli lejáratú kölcsönök minősülnek hosszú lejáratú kölcsönöknek) a meghatározó. A kölcsönök között Németországban is csak a pénzügyi kölcsönöket szabad kimutatni, az árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatos követelések, függetlenül futamidejüktől, nem sorolhatók a kölcsönök közé.

A német gyakorlatban tehát az „Adott kölcsönöket” három mérlegkategóriára bontják:

- társvállalatoknak adott kölcsönök;
- részesedési viszonyban állóknak adott kölcsönök;
- egyéb kölcsönök.

A csoportosítás e módja abból indul ki, hogy a részesedési viszonyban álló vállalatoknál más megfontolások lépnek érvénybe a nyújtott kondíciókat illetően, mint a többi vállalatnál. Különösen a társvállalatoknál a felülről kiinduló konzernérdekek jelentős befolyást gyakorolhatnak az egyes társvállalatok döntéseire.

A kölcsönök a követelések egy speciális fajtájának tekinthetők, ezért a HGB 268.§ (4) alapján az egy évnél hosszabb hátralevő futamidejű kölcsönök összegét, éppen úgy, mint a követeléseknél bemutatási kötelezettség terheli.

2.2. A befektetett eszközök értékelése

A befektetett eszközök (és a forgóeszközök) közötti vagyontárgyaknál kiindulópontként a beszerzési ár, illetve az előállítási költség szolgál.

A német előírások szerint a bruttó érték részét képezik mindazok a költségek és ráfordítások, amelyeket a vállalat a befektetett eszköz megszerzésére, előállítására, feljavítására, valamint üzembehelyezésére fordít, és amelyek az eszközhöz egyedileg hozzákapcsolhatóak. Az árengedmények csökkentik, a feláruk növelik a bruttó értéket. Saját vagy vegyes előállítású tárgyi eszközök esetében a bekerülési érték (bruttó érték) nem tartalmazhatja az értékesítési költségeket. Az előállítási költség meghatározásánál az aktiválásig felmerült közvetlen költségeken kívül a közvetett költségeken belül a felosztható költségeket is tartalmazhatja. A beruházási hiteleknek az aktiválásig terjedő időszakra eső időarányos kamata is része a bruttó értéknek (HGB 255.§ (1-3)).

2.2.1. A tárgyi eszközök és az immateriális javak értékcsökkenése

A tárgyi eszközök illetve az immateriális javak mérlegértékét a használati időt figyelembe véve terv szerinti értékcsökkenéssel csökkenteni kell. A magyar előírásokhoz hasonlóan nem szabad terv szerinti értékcsökkenést elszámolni a földterületek, telkek (kivéve a vegyi tárolásra, bányaművelésre igénybe vett telkeket, földterületeket), erdők, képzőművészeti alkotások, befejezetlen beruházások, illetve a nullára már leírt eszközök után.

Terven felüli értékcsökkenést akkor kell elszámolni a tárgyi eszközök, illetve az immateriális javak után, ha az eszköz tartósan veszített értékéből. A magyar számviteli felfogásban a tartósság egy évnél hosszabb időt jelent, a német használatban ez esetben tartósnak számít a csökkenés akkor, ha a fennmaradó használati idő jelentős részében a befektetett eszköz értéke az alatt az érték alatt található, amely a terv szerinti értékcsökkenésből adódna.

Vannak olyan esetek, hogy a kereskedelmi törvény az adójogszabályok rendelkezéseit tekintve további terven felüli értékcsökkenéseket engedélyez, ennek elszámolása vagy adózással kapcsolatos tartalékként vagy terven felüli értékcsökkenésként történik. (HGB 279.§, 254.§).

Ha a tárgyi eszközöknél utólag előállítási költségeket, beszerzési árat aktiválnak, az értékcsökkenés elszámolása kétféle képpen történhet, az

eredeti beszerzési árat, előállítási költséget megemelik az utólag felmerült előállítási költséggel, beszerzési árral és az értékcsökkenést a korábbi leírási kulcs alapján számolja tovább (növeli a használati időt), vagy a használati időt változatlanul hagyják és a leírási kulcsot változtatják. A 3. táblázat az immateriális javak és a tárgyi eszközök értékcsökkenési lehetőségeit tartalmazza a HGB előírásai alapján.

3. táblázat

Az immateriális javak és a tárgyi eszközök értékcsökkenési lehetőségei

	Immateriális javak és olyan tárgyi eszközök, melyekre terv szerinti értékcsökkenés	
	elszámolható	nem számolható el
Kiindulási érték (az értékelés felső korlátja)	Beszerzési ár vagy előállítási költség [253.§ (1)]	
Leírási kötelezettség	Terv szerinti értékcsökkenési leírás [253.§ (2)]	
	Terven felüli értékcsökkenés elszámolása, ha az eszköz tartósan veszített az értékéből [253.§ (2)]	
Leírási lehetőség	Terven felüli értékcsökkenés elszámolása az adótörvények által elismert értékre [254.§, 279.§ (2)]	
Visszaértékelés	Visszaértékelési lehetőség legfeljebb a bruttó érték nagyságáig [280.§ (1-2)]	

Az értékcsökkenésnek létezik egy statikus és egy dinamikus megközelítése. A statikus megközelítés szerint az értékcsökkenés az értékkiegyenlítés eszköze, míg a dinamikus megközelítés szerint itt olyan költségekről van szó, amelyek a vállalkozásban több elszámolási időszakra is kiterjednek és az időszakonként felmerülő összegüknek megfelelően az egyes elszámolási időszakokhoz kerülnek hozzárendelésre. Mind a Németországban, mind a Magyarországon hatályos, számvitellel kapcsolatos jogszabályokban mindkét megközelítés érvényesül, a dinamikus megközelítést szolgálja az immateriális javaknál és a tárgyi eszközöknél, a már felsorolt kivételektől eltekintve, meglévő terv szerinti értékcsökkenés, a statikus megközelítés a terven felüli értékcsökkenésben tükröződik.

A Szt 37.§ és HGB 253.§ 2.bek. szerint a leírási terv az immateriális javak és a tárgyi eszközök beszerzési árat vagy előállítási költségét azokra a gazdasági évekre osztja szét, amelyben az eszköz előreláthatólag használatban lesz.

Az értékcsökkenési leírás kiindulási alapját a beszerzési ár illetve az előállítási költség képezik. Az értékelés alapja egyértelműen rögzített és eltekintve egy esetleges utólagos beszerzési ár illetve előállítási költség növekedéstől a teljes használati időre változatlan marad.

A német számviteli gyakorlat a mérlegen belül közvetlen és közvetett elszámolásra is lehetőséget nyújt. Közvetlen elszámolás esetében a befektetett eszközök értékcsökkenését az eszköz oldalon mutatják ki, a befektetett eszközök mérlegértékét a bruttó érték és az elszámolt értékcsökkenés különbségeként kapjuk. Magyarországon az értékcsökkenés elszámolásának csak ezt a formáját szabad alkalmazni. Közvetett elszámolásnál a mérlegben az eszköz oldalon található a befektetett eszközök bruttó értéken, míg az értékcsökkenés a forrásoldalon jelenik meg. Jogi személyiségű társaságok a kereskedelmi törvény szerint az értékcsökkenéseket csak eszközoldalon számolhatják el.

2.2.1.1. Terv szerinti értékcsökkenés

4. táblázat

Befektetett eszközök értékcsökkenése a német gyakorlat szerint¹

Az értékcsökkenés oka	Kereskedelmi törvény
szokásos, normális technikai kopás, elhasználódás	terv szerinti értékcsökkenés (HGB 253.§, 1-2.bek.)
anyag mennyiségbeli csökkenése	terv szerinti értékcsökkenés (HGB 253.§, 1-2.bek.)
káresemény, hiány, fokozottabb igénybevétel, elmaradt karbantartás, technikai haladás, romló jövődélmezőség	terven felüli értékcsökkenés elszámolása a fordulónapon érvényes tényleges piaci értékre (HGB 253.§, 2.bek)
új beszerzések árának csökkenése, téves beszerzés	terven felüli értékcsökkenés a fordulónapon érvényes tényleges piaci értékre (HGB 253.§, 2.bek.)
gazdaságpolitikai okok	terven felüli értékcsökkenés elszámolása az adótörvények által elismert értékre (HGB 254.§)

Éppen úgy, mint a magyar számvitelben, a németben is léteznek az immateriális javaknál értékcsökkenéssel kapcsolatos korlátozások. A kereskedelmi törvény az immateriális javak esetében az alapítás-átszer-

¹ A. G. Coenenberg.

vezés aktivált értékénél, valamint az üzleti vagy cégértéknél ír elő az értékcsökkenésre megkötéseket.

Az üzleti vagy cégértéket, valamint az alapítás-átszervezés aktivált értékét az aktiválást követő évektől kezdve a mindenkori nettó érték legalább egynegyedével le kell írni.

Az üzleti vagy cégértéknél ezzel szemben az adótörvény úgy rendelkezik, hogy a külső üzleti vagy cégértéket 15 év alatt kell leírni. A vállalkozók számára ezért a kiegészítő mellékletben való indoklási kötelezettséggel a HGB 255.§ (4) megengedi, hogy az értékcsökkenést tervszerűen felosszák azokra az évekre, amelyekben az üzleti és cégérték hasznosításra kerül.

A magyar számviteli törvény az üzleti vagy cégérték leírását lineáris leírással 5 és 15 év közöttre korlátozza azzal a további megkötéssel, hogy amennyiben a vállalat az üzleti vagy cégértéket 5 évnél hosszabb idő alatt írja le, azt a kiegészítő mellékletben indokolnia kell. Az alapítás-átszervezés aktivált értékének leírására Magyarországon a számviteli törvény lineáris leírással legfeljebb 5 évet engedélyez.

A leírási eljárás megválasztásakor a leírási módszernek

- meg kell felelnie a számviteli alapelveknek;
- meg kell felelnie a tervezett használati időnek;
- függetlennek kell lennie a vállalkozás eredményétől.

A terv szerinti értékcsökkenési leírást tekintve további lényeges eltérés a német és a magyar szabályozásban, hogy míg a magyar előírások az időarányos leírási formán belül csak a lineáris és a degresszív és az egyösszegű leírást engedélyezik, addig a HGB indokolt esetben progresszív leírás alkalmazását is lehetővé teszi. A továbbiakban a HGB és a német adótörvények által elfogadott illetve el nem fogadott leírási formákat szeretném részletesebben bemutatni.

Egyszerűség kedvéért az értékcsökkenés meghatározásánál HGB és az adótörvények az ingó vagyontárgyaknál megengedik, hogy a vállalatok az első félévben beszerzett eszközökre a beszerzés évében teljes éves leírást alkalmazzanak, a második féléves beszerzéseknél pedig a terv szerinti éves leírás felét számolják el. Károsodás esetében, feltétlenül a beszerzés évén belül is időarányos elszámolást kell alkalmazni. A magyar számviteli szabályok szerint törtévre értékcsökkenést csak időarányosan szabad elszámolni.

A bruttó érték alapján történő teljesítményarányos leírás esetén bruttó értéket az egyes évenkénti teljesítményeknek megfelelően felosztják az adott évekre. Hátránya, hogy a természetes romlást és a gazdasági elértéktelenedést nem veszi figyelembe. Előnye, hogy az alacsonyabb teljesítményű évekre nem számolnak el irreálisan magas értékcsökkenést. Ezt az eljárást, amelyet a kereskedelmi törvények feltétel nélkül engedélyeznek, az adótörvények csak akkor engedik meg, ha alkalmazása gazdasá-

gilag megalapozott, azaz ha az eszköz teljesítménye általában erősen ingadozik és ezért az elhasználódás mértéke az egyes években jelentős eltérést mutat, valamint ha az eszköz évekre eső teljesítményét igazolni lehet.

A nettó érték alapú teljesítményarányos leírási módszert leginkább a bányászatban, az építőiparban (pl. bontásoknál) alkalmazzák, ahol az eszköz elfogyásával kell számolni.

A lineáris leírásnál a használati idő alatt minden évre azonos összeget ír le. Hátránya lehet, hogy a könyvszerinti érték általában gyorsabban csökken, mint a tényleges érték és azt sem veszi figyelembe, hogy egy használatba vett eszköz értéke a használatba vétellel általában jelentősen zuhan. A lineáris leírást mind a kereskedelmi, mind az a adótörvény egyaránt elfogadja.

A degresszív leírásnál az évek múlásával egyre kisebb összegek kerülnek leírásra (ugyanakkor a csökkenő leírási költségeket kiegyenlítik a növekvő javítási költségek). Előnyeként fogható fel, hogy alkalmazása esetén ritkább esetben fordul elő terven felüli leírás, mint lineáris leírás használata esetén. Ugyanakkor a lineáris leíráshoz viszonyítva erősebb azoknál a befektetett eszközöknél a használati és a könyvszerinti érték közötti diszkrepancia, amelyeknek a használati értéke a használati idő végén hirtelen és jelentőset zuhan. Degresszív leírás esetén az első években alacsonyabbak az adóterhek, mint amennyi lineáris leírás esetén lenne, viszont a későbbi években a vállalatnak többet kell adóba befizetnie, mint amennyit lineáris leírás esetén tennie. Az adózásnál a késedelmi hatás annál nagyobb, minél nagyobb a lineáris és a degresszív leírás alkalmazásából adódó különbség az első évben. A leírási módszer megválasztása lehet tehát a vállalatnál a mérleg- és a pénzügyi politika eszköze. Geometriai degresszív leírás (magyar megfogalmazásban: nettó értékből történő degresszív leírás): egy előre megállapított leírási kulcs segítségével az értékcsökkenést a könyvszerinti nettó értékből állapítja meg. Rövid használati idejű eszköz esetében ez nagy maradványértékhez vezet, amely az utolsó értékcsökkenéssel együtt kerül leírásra. A geometriai degresszív leírás az adótörvények szerint a befektetett eszközökön belül csak ingó eszközökre engedélyezett, ahol a lineáris kulcs gyorsítása háromszoros, de legfeljebb 30% lehet.

A legkedvezőbb késedelmi hatás elérése érdekében a geometriai degresszív leírásról át lehet térni a lineáris leírásra, ha az évente leírandó összeg a fennmaradó időre számított éves lineáris összeg alá csökken. A degresszív leírás további formája a degresszív épületleírás, amely csökkenő kulcsokkal a bruttó értékből ír le. Az adójogszabályok alkalmazását csak akkor engedélyezik, ha a számviteli mérlegben is ezt alkalmazzák.

Az aritmetikai degresszív leírásnál az értékcsökkenés éves összege mindig ugyanazzal az összeggel csökken. Ez meghatározható a kívánt maradványérték és az első leírási kulcs függvényében. Ha a maradvány-

érték nulla, akkor azt digitális (Magyarországon évek száma összege) módszernek hívjuk. Az adózásnál az aritmetikai degresszív leírások közül csak a digitális módszer engedélyezett.

A progresszív leírásnál az évek múlásával egyre nagyobb összegek kerülnek leírásra. A progresszív leírás is lehet aritmetikai és geometriai. A progresszív leírást olyan befektetett eszközöknél alkalmazzák, amelyek funkciójuk szerinti használatba vételükig hosszabb „felfutási időt” igényelnek, ilyenek pl. a gyümölcsösök, a közlekedési, az áramszolgáltató illetve egyéb közellátási üzemek.

Az adójogszabályok a társasági adóalap meghatározásához nem engedélyezik a progresszív leírásokat. A kereskedelmi törvény engedélyezi, ha alkalmazása nem sérti az általános számviteli alapelveket.

2.2.1.2. Terven felüli értékcsökkenés

A német „terven felüli értékcsökkenés a tényleges piaci értékre” az eszköz előre nem tervezett értékbeli csökkenésének megjelenítését és az immateriális javak és a tárgyi eszközök túlértékelésének megakadályozását szolgálja. Ennek oka lehet a túlbecsült műszaki kapacitás, előre nem látott rongálódás, hirtelen lecsökkent újraberzerzési árak, káresemények, megsemmisülés, a technikai haladás, vagy a lecsökkent kereslet következtében fellépő lecsökkent alkalmazhatóság miatt. Ez a terven felüli értékcsökkenés képzetét, alkalmazását tekintve lényegében megfelel a magyar terven felüli értékcsökkenésnek.

Azoknál az eszközöknél, melyekre nem szabad terv szerinti értékcsökkenést elszámolni, inkább feltételezhető a tartós értékcsökkenés, mert itt az esetleges értékelési hibát nem korrigálja a terv szerinti értékcsökkenés elszámolása.

A német „terven felüli értékcsökkenés az adótörvények által elismert értékre”, mint terven felüli értékcsökkenési forma Magyarországon nem létezik. Amennyiben a számviteli törvény és az adótörvény előírásai eltérőek, ennek korrigálására a mérlegben belül egyedül az adófizetési kötelezettség megállapítása során adókorrekciós tételként kerülhet sor. A „terven felüli értékcsökkenés az adótörvények által elismert értékre” alkalmazása a kereskedelmi mérlegben alulértékeltséghez vezet. Ez a tétel ugyanis nem értékcsökkenések kimutatására szolgál, hanem lehetővé teszi a vállalkozás számára az adózás kapcsán előkerülő ún. „különleges értékcsökkenések” igénybevételét.

Különleges értékcsökkenések:

- szűk értelemben vett különleges értékcsökkenések: azok az értékcsökkenések, amelyeket az adójogszabályok a lineáris terv szerinti értékcsökkenésen túl engedélyeznek;
- olyan nagyobb csökkentések, amelyeket az adójogszabályok a lineáris terv szerinti leírás helyett engedélyeznek;

- csendes tartalékok átvitele az újbeszerezésekre a bruttó érték csökkentésével.

Az adókedvezmények célja, hogy az adókötelesek az adómérleg szerinti nyereség későbbi periódusra való elhalasztásával gazdaság- és szociálpolitikailag is kívánatos befektetéseket kezdeményezzenek.

Az eszköz oldalon közvetlen csökkentés módszere mellett a HGB 281.§ (1) a jogi személyiségű társaságoknak választási lehetőséget kínál arra, hogy ezeket a leírásokat közvetett módon úgy kezeljék, hogy a kereskedelmi és az adótörvények által megengedett értékcsökkenések különbözétét a forrás oldalon „adózással kapcsolatos tartalék” formájában mérlegbe állítsák. A különleges értékcsökkenést az adójogszabályok minden további megsértése nélkül fel lehet oldani, ha az érintett eszköz elkerül a vállalatától. Az „adózással kapcsolatos tartalékokba” való beállítást az egyéb ráfordításokkal szemben, feloldását az egyéb bevételekkel szemben kell könyvelni. Az eredménykimutatásban az ezúton keletkezett egyéb ráfordításokat, illetve egyéb bevételeket vagy az eredménykimutatáson belül kiemelve vagy a kiegészítő mellékletben kell bemutatni.

5. táblázat

Példa a különleges értékcsökkenések csendes tartalékok átvitelének formájában történő elszámolására¹

Bruttó érték: 120 000 DEM. Tervezett használati idő: 6 év. Lineáris terv szerinti leírás.			Az adójogszabályok által engedélyezett különleges értékcsökkenés a beszerzés évében: 70 000 DEM.			
A 4. év végén értékesítés nettó értéken.						
Év	HGB szerinti leírás	EStG által eng. leírás	Különtétel képzése, feloldása	Műszaki gépek nettó értéke dec. 31.	Különtétel nettó értéke dec. 31.	Hatás az eredménykimutatásra
1.	20 000	70 000	50 000	100 000	50 000	-70 000
2.	20 000	10 000	-10 000	80 000	40 000	-10 000
3.	20 000	10 000	-10 000	60 000	30 000	-10 000
4.	20 000	10 000	-30 000	0	0	+10 000

Számítások:

Évenkénti terv szerinti leírás: 120 E DEM/6 év = 20 E DEM/év,

EK hatás: -20 E DEM/év

Az első évben képzett különlettel: 70 E DEM – 20 E DEM = 50 E DEM

EK hatás: -50 E DEM

A 2., 3., 4. év: különlettel feloldás (écs): 10 E DEM – 20 E DEM = -10 E DEM

EK hatás: +10 E DEM

A 4. évben műszaki g. nettó érték: 40 E DEM, különlettel nettó é.: 20 E DEM

A 4. évben értékesítés miatt különlettel feloldása: -20 E DEM

EK hatás: +20 E DEM

¹ A. G. Coenenberg

Az alacsony értékű elhasználódó befektetett eszközök (pl. írógépek, számológépek, szerszámok) a beszerzés évében egy összegben leírhatók, ha bruttó értékük nem haladja meg a 800 DEM-et. Ha az eszköz értéke nem haladja meg a 100 DEM-et és használati ideje minimálisan haladja meg az egy évet (a törvény pontos meghatározást nem ad) egyáltalán nem kell beruházásnak minősíteni, azonnal költségként elszámolható.

Magyarországon a vállalatok a 30 000 Ft alatti tárgyi eszközök esetében számolhatnak el az aktiválás évében egyösszegű leírást.

2.2.2. A befektetett pénzügyi eszközök értékvesztése

A kereskedelmi törvény értelmében a befektetett pénzügyi eszközök esetében értékvesztést kell elszámolni, ha a befektetett pénzügyi eszköz (kivéve a kölcsönöket) értékéből tartósan veszített. Az értékvesztés elszámolásához az eszköz értékének tartós lecsökkenése a befektetett pénzügyi eszközök esetében nem alapfeltétel. Ha az eszköz az értékéből tartósan veszített, akkor a vállalatnak kötelező értékvesztést elszámolnia (szigorú legalacsonyabb érték elve), ha nem veszített tartósan az értékéből a vállalat akkor is elszámolhat a értékvesztést, ennek elszámolása ebben az esetben a vállalkozó döntésére van bízva (enyhített legalacsonyabb érték elve).

A számviteli törvény értelmében a részesedéseket könyv szerinti értéken (társasági szerződés szerinti értéken, beszerzési áron, már elszámolt értékvesztéssel csökkentett bekerülési értéken) kell értékelni, ha a gazdasági társaság piaci megítélése a mérlegkészítés napját megelőzően legalább egy éven át nem csökken, vagy ha a gazdasági társaságba befektetett összeg a gazdasági társaság megszűnésekor várhatóan megtérül, vagy ha a gazdasági társaság saját tőkéjének a befektetés névértékével arányos része nem csökken a befektetés könyv szerinti értéke alá. Ha ezen feltételek bármelyike nem teljesül értékvesztést kell elszámolni. A befektetett pénzügyi eszközök közötti értékpapíroknál értékvesztést kell elszámolni, ha az értékpapír piaci megítélése tartósan a könyv szerinti érték alatt van, az értékvesztés elszámolása a mérlegkészítéskori piaci értékig történik.

2.2.3. A visszaértékelési és az értékhelyesbítési lehetőség elszámolása

A kereskedelmi törvény a befektetett eszközök esetében a terven felüli értékcsökkenés illetve az értékvesztés elszámolása után, ha a vállalkozó úgy ítéli meg, hogy a terven felüli értékcsökkenés illetve az értékvesztés elszámolásának oka megszűnt, visszaértékelhet legfeljebb a bruttó érték és az addigi terv szerinti értékcsökkenés (tárgyi eszközök, immateriális javak esetében) különbségének összegéig. Ez a visszaértékelési lehetőség (Wertaufholung) nem tévesztendő össze a magyar értékhelyesbítéssel.

A visszaértékelés az immateriális javaknál és a tárgyi eszközöknél csak terven felüli értékcsökkenés korrekciójára használható, a már elszámolt terv szerinti értékcsökkenéseket nem szabad utólag helyesbíteni, a leírási terv módosításával változtatások csak a jövőre eszközölhetők.

A visszaértékelés elszámolása eredményhatékonyan történik és a mérlegértékekre is hatással van.

A magyar gyakorlatban az érték helyesbítés eredménysemlegesen az értékelési tartalékkal szemben történik, a felértékelés a fordulónapi piaci értékre történik és itt nem jelent korlátozó tényezőt a bekerülési érték nagysága. Az érték helyesbítés nem érinti a felértékelt eszközök mérlegértékeit, az érték helyesbítés nagysága külön mérlegtételben jelenik meg. A számviteli törvény szerint érték helyesbítést lehet elszámolni a vagyoni értékű jogokra, a szellemi termékekre, a beruházások kivételével a tárgyi eszközökre, a részesedésekre, a devizában adott kölcsönökre, a devizában elhelyezett hosszú lejáratú bankbetétekre.

Míg Németországban az aktualitását veszített leértékelések visszaállításának lehetőségét adják meg, addig Magyarországon az éveken át tartó magas infláció és a sorozatos forint leértékelések miatt adta meg a számviteli törvény azt a lehetőséget, hogy a befektetett eszközök fent említett csoportját a vállalkozók a tényleges fordulónapi piaci értékig felértékelhessék. Ennek bevezetése az óvatosság elve miatt csak eredménysemlegesen történhetett. Ahhoz, hogy az érték helyesbítések mindenkor a mérlegértékek és a magasabb piaci értékek közötti eltéréseket mutassák, ezek felülvizsgálata évről évre szükséges.

Magyarországon a számviteli szabályok továbbfejlesztésének rövid távra megfogalmazott koncepciója tartalmazza a terven felüli értékcsökkenés illetve értékvesztés visszaértékelési lehetőségét is, amennyiben ezek elszámolására az okok már nem állnak fenn.¹

3. FORGÓESZKÖZÖK

3.1. A forgóeszközök fogalma, csoportosítása

A forgóeszközök fogalmát a német kereskedelmi törvény nem határozza meg egzakt módon, úgy rendelkezik, hogy a forgóeszközök között kell kimutatni mindazokat az eszközöket, amelyek nem sorolhatók a befektetett eszközök, illetve az aktív időbeli elhatárolások közé. Ahogyan a német kereskedelmi törvényben, úgy a magyar számviteli törvényben sem találunk külön definíciót a forgóeszközök fogalmára, a törvény ezzel szemben

¹ Nagy [1999]

felsorolja azokat az eszközcsoportokat, amelyeket a forgóeszközök között kell kimutatni és ezekre ad a későbbiekben egyértelmű meghatározásokat.

A HGB 266.§ szerint a forgóeszközöket minimálisan következőképpen kell tagolni:

- készletek;
- követelések és egyéb eszközök;
- értékpapírok;
- pénzeszközök (likvid eszközök).

3.1.1. A készletek fogalmi, tartalmi eltérései, hasonlóságai

A HGB 266.§ szerint a közepes és a nagy jogi személyű társaságoknak a készleteket tovább kell tagolniuk

- nyers-, segéd- és üzemanyagokra;
- befejezetlen termelésre és szolgáltatásra;
- késztermékekre és árukra;
- készletekre adott előlegekre.

A magyar számviteli gyakorlatban a készleteknél a mérlegbeli tagolásnál kiinduló szempont volt, hogy a mérlegben világosan elkülöníthető legyen a vásárolt és a saját előállítású eszközök nagysága, tartalma. A német előírások egy mérlegtételbe vonják az árukat és a késztermékeket és nem tesznek említést az állatokról. Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni az első esetben arról, hogy a német mérleg kötelezően csak a mérleg minimális tagoltságát írja elő, törvény lehetővé teszi a mérleg minden további ésszerű részletezését. Annak magyarázatául, hogy az állatok nem szerepelnek a német mérlegben az szolgál, hogy a HGB-ben megadott mérlegséma az ipari vállalatok általános tevékenységei alapján készült és az egyéb ágazatokban tevékenykedő vállalatok számára, ha azok üzleti tevékenységét a HGB 266.§-ban megadott mérleg hűen nem tükrözi, akkor a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium az ágazat vagy az adott vállalat számára külön mérlegsémát készít, amely az ágazati specialitásokat is figyelembe veszi. Ez vonatkozik a mezőgazdasági tevékenységet végzőkre is.

A német és a magyar gyakorlat is az anyagok meghatározását tartalmi oldalról közelíti meg, miszerint a nyersanyagokhoz kell sorolni minden olyan anyagot, amely közvetlenül a majdani késztermék lényeges alkotórészét képezi. A segédanyagok szintén közvetlenül majd a késztermék részét képezik, de szerepük a nyersanyaghoz képest alárendelt (pl. szögek). Az üzemanyagok ezzel szemben nem képezik részét a készterméknek, sokkal inkább a gyártás során közvetve, vagy közvetlenül használandóknak el (tüzelőanyagok, kenőolaj stb.).

A német mérlegben nem foglalkoznak külön a félkész termékekkel, ugyanis a kereskedelmi törvény a befejezetlen termeléshez sorol minden olyan készletet, amely még nem forgalomképes és már legalább egy munkafolyamaton átesett. Nem foglalkozik azzal, hogy a termék elérte-e a

raktárra vehetőség stádiumát vagy sem, a befejezetlen termeléshez illetve a késztermékekhez való besorolásnál az elsődleges szempont a forgalomképesség elérése.

Befejezetlen szolgáltatások elsősorban szolgáltató vállalatoknál fordulnak elő. Jogilag a befejezetlen szolgáltatások szemben a befejezetlen termeléssel nem öltenek tárgyasult formát, követelés jellegűek, ezért a befejezetlen termelés és a befejezetlen szolgáltatás egy mérlegtételbe való összevonása az eltérő megközelítések miatt Németországban erősen vitatott. A befejezetlen szolgáltatások Magyarországon is a befejezetlen termelés és félkész termékek között kerülnek kimutatásra.

A késztermékek és áruk között a német mérlegben azok a saját előállítású, illetve vásárolt készletek kerülnek kimutatásra, amelyek elérték a forgalomképesség állapotát.

A készletekre adott előlegek a vállalat fizikai teljesítést megelőző kifizetéseit jelentik egy harmadik fél számára egy megkötött szállítási, vagy szolgáltatási szerződés alapján és feltételezik, hogy az adott szállítás, illetve szolgáltatás még nem történt meg.

Készletek esetében a tulajdonjog fenntartására vonatkozó korlátozásokat mindaddig nem veszik figyelembe, míg azokat nem érvényesítették (pl. késedelmes fizetés miatt). Ugyanez vonatkozik a tulajdonjog meghosszabbított fenntartására is, amely az áru továbbértékesítésére vonatkozhat, azaz az áru továbbértékesítése esetén a követelés az első szállító vállalatot illeti meg. Sem a kereskedelmi törvény, sem a számviteli törvény nem zárja ki a biztosítékba adott áruk mérlegbeli kimutatását.

Azokat az árukat azonban, amelyek nem biztosítékként, hanem pl. közraktárjeggyel már véglegesen átruházásra kerültek, nem szabad a mérlegben kimutatni. Az áruk mérlegbeállításának időpontja alapvetően beilletve kiáramlásuktól függ. Azokat az árukat, amelyeknek sem a szállítása, sem a pénzügyi teljesítése nem történt meg, az általános számviteli alapelvek alapján nem szabad a mérlegbe felvenni.

A kockázat áthárulása esetén a német törvénykezés szerint a már úton lévő készleteknél az árukat a vevőnél el szabad számolni akkor is, ha a vevő közraktárjeggyel nem tudja jogát bizonyítani. Ha az úton levő készleteket felveszik a német mérlegbe, a torzított eredmény elkerülése végett ezzel szemben a kötelezettséget is meg kell jeleníteni. Értékesített áruk esetében csak a szerződésbeli kötelezettségek eladó részéről történt teljesítése után szabad a követelést a mérlegben kimutatni.

A bizományba adott árukat hasonlóan a magyar gyakorlathoz az áruk és nem a követelések között kell kimutatni és ezzel analóg módon a bizományba átvett árukat nem szabad aktiválni.

3.1.2. A követelések fogalmi, tartalmi eltérései, hasonlóságai

A kereskedelmi törvény alapján a követelések azok a különféle szállítási, vállalkozási, szolgáltatási és egyéb szerződésekből jogszerűen eredő pénzformában kifejezett teljesítési igények, amelyek a vállalkozó által már teljesített, a másik fél által elfogadott, elismert termékértékesítéshez, szolgáltatás teljesítéshez, kölcsönnyújtáshoz, előlegfizetéshez, veszteségtérítéshez, esetleg a jegyzett, de be nem fizetett tőkéhez kapcsolódnak.

Míg a magyar törvénykezés a tartalmuk szerint alkotta meg a mérleg-tételeket, addig a német kereskedelmi törvény a mérleg-tételeket elsősorban a befolyásolás mértéke szerint határozta meg, valamint kiemeli az áruszállításból és szolgáltatásból eredő követeléseket. A számviteli törvény módosításának a tervezete akárcsak a befektetett pénzügyi eszközöknél itt is tervezi a tagolási forma ilyen irányú megváltoztatását.

A HGB 266.§ tehát a „Követelések és egyéb eszközök” mérlegcsoport minimális bontását a következőképpen írja elő:

- követelések áruszállításból és szolgáltatásból;
- társvállalatokkal szembeni követelések;
- részesedési viszonyban állókkal szembeni követelések;
- egyéb eszközök.

A követelések áruszállításból és szolgáltatásból olyan kölcsönös szerződésekből (szállítási, szolgáltatási, vállalkozói szerződések) származó jogszerű fizetési igények, amely a beszámolót készítő vállalat szerződésbeli kötelezettsége teljesítése után merül fel, ha a másik fél részéről a pénzügyi teljesítés még nem történt meg. A német törvénykezés szerint ide tartoznak a lízingbe adó követelései is, azon lízingszerződések esetén, amelyek alapján a lízingtárgyat a lízingbe vevőnél kell a mérlegben szerepeltetni.

A kölcsönök tagolásához hasonlóan a német gyakorlatban a követeléseknél is külön tételként kell megjeleníteni a társvállalatokkal szembeni és a részesedési viszonyban (kivéve társvállalati részesedések) álló vállalatokkal szembeni követeléseket, hogy világosan lehessen látni a pénzügyi összefonódás mértékét. Ezen követelés tételeken belül a követelések származhatnak áruszállításból, szolgáltatásból, vagy pénzügyi ügyletekből, részesedésekből (osztalékok) vagy vállalkozói szerződésekből. Magyarországon a részesedési viszonyban állókkal szembeni követeléseket a mérlegben az egyéb követelések között, illetve az alapítókkal szembeni követeléseket ilyen címen a mérlegben külön tételként kell kimutatni.

Az egyéb eszközök a német mérleg egy vegyes és gyűjtőtétele mindazon eszközök számára, amelyek semmilyen más mérlegtételbe nem sorolhatók. Itt kell kimutatni a rövid lejáratú kölcsönöket és a fizetési előlegeket, azokat a kft-beli, illetve szövetkezeti tulajdonrészeket, amelyek forgatási céllal vannak a vállalat tulajdonában, a kártérítési igényeket, kauciókat stb.

Németországban a jegyzett, de be nem fizetett tőke mérlegbeni megjelenítésénél a vállalat két lehetőség közül választhat. Általános az a gyakorlat, hogy a jegyzett, de be nem fizetett tőke teljes összegét az eszköz oldalon kiemelt mérlegfőcsoportban mutatja ki. A kereskedelmi törvény azt a megoldást is elfogadja, ha a vállalat az eszköz oldalon a követelések (egyéb eszközök) között a jegyzett, de be nem fizetett tőke összegéből „a vállalt határidőre be nem fizetett tőke” összegét mutatja ki, a forrásoldalon pedig „lejárt befizetési határidejű jegyzett tőkét” (= jegyzett tőke – a le nem járt határidejű, be nem fizetett tőke) jeleníti meg. A számviteli törvény szerint a jegyzett tőkére az alapítók (tulajdonosok) által még be nem fizetett értéket csak a forrás oldalon a saját tőkén belül külön csoportként negatív előjellel szabad és kell kimutatni, függetlenül attól, hogy a jegyzett tőkére való befizetés határideje lejárt-e vagy sem.

Németországban minden követeléstételnél az 1 éven túli követelések összegét a mérlegben a tárgyévi adatokat megelőző oszlopban külön meg kell adni, ahol az 1 év nem az eredeti futamidőre, hanem a fordulónaptól számított hátralévő futamidőre vonatkozik. Magyarországon is tervezik a követelések megbontását rövid illetve hosszú lejáratúra.¹

A társaságnál található váltókövetelést szemben a jelenlegi magyar gyakorlattal a német mérlegben nem kell külön kimutatni, hanem az alapjául szolgáló, a kiváltott követeléshez kell rendelni, vagy a tisztán finanszírozási váltót (pl. szövetségi, tartományi, postai finanszírozási váltónál), ahol az értékpapírjelleg dominál, az egyéb értékpapírok között kell kimutatni.

A társaság részéről a vezető szervek illetve a felügyelő bizottság tagjainak nyújtott kölcsönöket a kereskedelmi és a számviteli törvény alapján is a kiegészítő mellékletben részletesen be kell mutatni.

3.1.3. Az értékpapírok fogalmi, tartalmi eltérései, hasonlóságai

Mind a német, mind a magyar fogalomalkotás szerint az értékpapírok értéket képviselő, forgalomképes okiratok. Éppen úgy, mint a befektetett pénzügyi eszközök esetében az eltérő nevű és tartalmú mérlegtételek a még eltérő formai megközelítésből adódnak.

A HGB 266.§ (2) értelmében az értékpapírokat a közepes, illetve a nagy jogi személyű társaságoknak a következő bontásban kell bemutatni:

- társvállalati tulajdonrészek;
- saját részvények és üzletrészek;
- egyéb értékpapírok.

¹ Nagy [1999]

A HGB tehát a csoportosítás során nem tesz különbséget aszerint, hogy fix vagy változó kamatozású értékpapírról van szó, a mérlegbe sorolásnál elsődleges szempont a befolyásolás mértékének bemutatása.

A társaság saját részvényei vagy üzletrészei, amelynek visszavásárlását az AktG 71-73.§ szabályozza, kettős természetűek: ha azt tekintjük, hogy forgalomképesek, hogy alkalmazotti részvényként továbbadhatók vagy ezekkel külső részvényes végkielégítése lehetséges, illetve bevonhatók, akkor igazi eszközöket testesítenek meg.

A saját részvények azonban felszámolás, szanálás esetén tisztán a jegyzett tőke korrekciós tételei. A hitelezők védelmére a HGB 272.§ (4) minden jogi személyű társaság részére az elkülönített kimutatás mellett előírja a tartalékképzési kötelezettséget az aktivált saját részvény összegében. Ezt a tartalékot képezni kell azoknál a részesedéseknél is, ahol a vállalat döntési joggal, vagy többségi tulajdonnal rendelkezik.

Az „egyéb értékpapírok” között azokat az értékpapírokat kell kimutatni, amelyek likvid eszközök átmeneti befektetésére szolgálnak és nem tartoznak a saját részvények, üzletrészek és a társvállalatoknál lévő tulajdonrészek közé. Ezek legtöbbször kötvények, záloglevelek, részvények, kamat- és osztalékjegyek.

3.1.4. A pénzeszközök fogalmi, tartalmi eltérései, hasonlóságai

A kereskedelmi törvény alapján egy mérlegtételben mutatják ki a pénztárat, a csekket, német jegybanki, postai zsíró-, illetve pénzüintézeti betéteket. A kereskedelmi törvény nem mondja ki, hogy a pénzeszközök között csak a tartósan le nem kötött eszközök szerepelhetnek.

A német számvitelben a pénzüintézeti betétekhez sorolják a bel-, illetve külföldi pénzüintézeteknél elhelyezett látra szóló, vagy lekötött betéteket függetlenül a lekötési idő hosszától. Míg a magyar számviteli gyakorlat a lekötött betéteket „tartósságuk” függvényében sorolja a befektetett, illetve forgóeszközök közé, addig a német gyakorlatban a besorolás tekintetében elsődleges szempont a likviddé válás gyorsasága, amely tekintetben különbség a rövid, illetve hosszú lejárat között nincsen.

3.2. A forgóeszközök értékelése

Az értékelés felső határa mindkét állambeli szabályozásnál a bruttó érték, így az óvatosság elvének megfelelően megakadályozzák nem realizált eredmények kimutatását.

A forgóeszközök értékelésénél Németországban az óvatosság elvéből vezették le a szigorú legalacsonyabb érték elvet, mely szerint a forgóeszközöknél az értékvesztéseket akkor is el kell számolni, ha azok előreláthatólag nem lesznek tartósak.

Az értékvesztések megjelenítésére szolgálnak a tőzsdei, illetve piaci árakból levezetett értékek. A mérlegben kötelezően ezeken kell szerepeltetni az eszközöket, ha a fordulónapon a könyv szerinti érték magasabb, mint a tőzsdei, vagy piaci érték.

A HGB 253.§ szerint azzal a céllal is elszámolhatnak értékvesztéseket, hogy a forgóeszközök értékét ne a közeljövőben kelljen megváltoztatni. Ennek a leírási döntésnek a feltétele (veszteség megelőzés), hogy az elkövetkező két év folyamán ésszerű kereskedelmi megítélés alapján az érték csökkenésére lehet számítani. Ezt az összeget az eredménykimutatásban külön sorban kell kimutatni, vagy külön a kiegészítő mellékletben közölni kell.

Ezen kívül a HGB 254.§ a forgóeszközök között is megengedi annak az alacsonyabb értéknek az alkalmazását, amely úgy keletkezik, hogy az adott eszköznél az adójogszabályok további értékvesztés elszámolását is engedélyezik. Mint minden adójogszabály által engedélyezett pótlólagos értékcsökkenés vagy értékvesztés elszámolása történhet közvetlenül a könyvszerinti érték csökkentésével, vagy közvetve az „adózással kapcsolatos tartalékok” között a forrás oldalon.

A kereskedelmi törvény a forgóeszközök körében is lehetővé teszi a vállalatok számára, hogy visszaértékeljenek, ha a későbbiek folyamán egy korábban elszámolt értékvesztést akarnak korrigálni. Az visszaértékelésről általában a vállalkozó dönt. A kereskedelmi törvényekkel szemben az adójogszabályok nem engedélyezik olyan értékvesztések elszámolását, amelyek várható jövőbeli értékkorrekciók előrehozatalát szolgálják, ezért, ha utólagosan ezeknél derül ki, hogy az értékvesztés elszámolása alaptalan volt, a visszaértékelést a HGB 280.§ (1) alapján kötelezően el kell számolni.

A forgóeszközök értékelése az adótörvény alapján a terv szerinti értékcsökkenéssel leírható befektetett eszközökre is vonatkozó alapelvek alapján történik [az értékvesztést értékcsökkenésként fogja fel, EStG 6.§ (1)]. Ebben az esetben is a bruttó érték jelenti az értékelés felső határát.

3.2.1. A készletek értékelése

A kereskedelmi törvény alapján a készletek esetében a bekerülési érték a beszerzési ár árengedményekkel csökkentett összege, illetve az előállítási költség, valamint minden beszerzéssel, előállítással összefüggő költség, ha az az eszközhöz egyedileg hozzárendelhető.

A kereskedelmi törvény alapján összköltség eljárás esetén a nyers-, segéd- és üzemanyagoknál és az áruknál az értékvesztést anyagjellegű ráfordítások növelésével, az visszaértékelést az anyagi jellegű ráfordítások csökkentésével kell elszámolni. A befejezetlen illetve a késztermékek esetében az értékvesztés és a visszaértékelés az állományváltozást érinti.

Németországban a szokásos mértékű káreseményeket is értékvesztésként számolják el és amennyiben olyan értékvesztésekről van szó, ame-

lyek meghaladják a vállalatnál a szokásos mértéket, akkor ezeket az eredménykimutatásban a „Rendkívüli ráfordítások” soron belül kiemelten kell bemutatni.

A HGB és a Szt. a gazdaságosság elvét követve a készletek értékelésénél az egyedi értékeléstől eltérő értékelési eljárásokat, egyszerűsítéseket is megenged.

A HGB 240.§ és a 256.§ szerint az egyszerűsítés csoportok létesítésével történik, amelyeket az egyedi értékelés helyett összevontan (csoportos értékelés), vagy a készletmennyiség megbecsülésével (rögzített elszámoló-áras eljárás), vagy pontos mennyiségi változások feljegyzésének hiányában felhasználási fikciók használatával (gyűjtőértékelés: súlyozott és csúsztatott átlagár, FIFO, HIFO, KIFO, LIFO, LOFO módszerek) értékelnek. A csoportos illetve a gyűjtőértékelés feltétele, hogy azonos vagy közel azonos készletekről legyen szó.

6. táblázat

A csoportos értékelés és a gyűjtőértékelés összehasonlítása

Rögzített elszámolóáras eljárás	Csoportos értékelés	Gyűjtőértékelés
<ul style="list-style-type: none"> nyers-, segéd- és üzemanyagok rendszeres pótlás 	<ul style="list-style-type: none"> azonos vagy közel azonos készletek, ill. egyéb ingó eszközök 	<ul style="list-style-type: none"> azonos vagy közel azonos készletek
<ul style="list-style-type: none"> másodlagos jelentőség kicsi változások az érték, nagyság, összetétel tekintetében legalább 3 évente fizikai leltár 	azonosság illetve közel azonosság: <ul style="list-style-type: none"> ugyanahhoz az áruajtához való tartozás és megközelítőleg azonos ár, illetve ugyanaz a funkció és megközelítőleg azonos ár megközelítőleg azonos ár: <ul style="list-style-type: none"> áreltérések $\leq 20\%$ 	

Ugyanahhoz az áruajtához tartoznak pl. a különböző színű, nagyságú harisnyák, a különböző színű, illetve méretű asztalterítők, vagy az azonos árfekvésű férfi öltönyök. Azonos funkciójuk van pl. a szögeknek, a csavaroknak és a kapcsoknak.

A készletmennyiségek becslésekor ezzel egy időben értékük becslése is megtörténik. Minden fordulónapon meg kell vizsgálni, hogy a megállapított bekerülési ár helyébe nem egy alacsonyabb piaci értéknek kell-e kerülnie. A befejezetlen és a késztermékek esetében ez különösen szigorú, ha az előzetes hozamok hozamcsökkentő tételek, illetve ráfordítások alá esnek (veszteségmentes értékelés elve).

Németországban a rögzített elszámolóáras eljárás használata során az eszközmennyiségek megállapítása pontos szám adatok, mértékek, súlyok alapján történik. A kereskedelmi törvény a forgóeszközök között azokat a nyers-, segéd- és üzemanyagokat engedi rögzített elszámolóáras eljárással számba venni, amelyek összértéke a vállalat számára másodlagos jelentőségű és amelyek nagyságban, értékben és összetételben csekély ingadozást mutatnak. Az eddig tapasztaltak alapján ugyanis a felhasználás költségei és az újrabeszerzési árak közel azonosak. Az elszámolóárat legalább 3 évente kötelező fizikai leltárral alátámasztani. Az érték egyébként változatlan marad, míg a beszerzéseket anyagköltségként számolják el. A rögzített elszámolóáras eljárást nem szabad áringadozások kiegyenlítésére használni.

Németországban a csoportos és a rögzített elszámolóáras eljárás mind a kereskedelmi, mind az adómérlegben egyaránt elfogadott. A gyűjtőértékelési módszerek, amelybe az átlagáras, a FIFO, a LIFO, a HIFO, a LOFO eljárások tartoznak, a kereskedelmi mérlegben, mint készletértékelési eljárások általánosan elfogadottak, ha a választott értékelési eljárás nem áll szöges ellentétben a vállalatnál a valós felhasználási sorrenddel. Ezzel szemben a számviteli törvény csak az átlagáras, a FIFO és a HIFO eljárást fogadja el.

A németországi adómérlegben automatikusan csak az átlagáras módszert illetve az 1991-es évtől a LIFO (!) módszert fogadják el.

A FIFO eljárás azt jelenti, hogy az először beérkezett készlet kerül először felhasználásra. A FIFO eljárást a német adómérlegben csak akkor fogadják el, ha a vállalat igazolni tudja, hogy a tényleges felhasználási sorrend megegyezik a FIFO eljárás sorrendjével.

A LIFO eljárás esetén az utolsónak beérkezett készlet kerül először felhasználásra. Az EStG 6.§ (1) a LIFO eljárást akkor is elismeri, ha a tényleges felhasználási sorrend teljességgel nem követi a LIFO módszer sorrendjét. A LIFO módszer adózásban történő elismerése ahhoz a feltételhez kötött, hogy nem vesznek igénybe importkedvezményt (EStG 51.§).

A HIFO eljárás abból a feltételezésből indul ki, hogy a legmagasabb áru készlet kerül először felhasználásra. Mivel az év végi zárókészlet a legalacsonyabb beszerzési árakon szerepel, ez az eljárás kifejezetten óvatos készletértékelést jelent. A kereskedelmi mérlegben a HIFO módszerrel való készletértékelést a HGB lehetővé teszi, alkalmazását azonban az adózásnál egyszerű nyereségpolitikának tartják, ezért az adómérlegben való alkalmazását az adójogszabályok nem engedélyezik.

A LOFO eljárás a HIFO eljárás ellenkezőjét feltételezi, azaz abból indul ki, hogy a vállalatnál először a legalacsonyabb beszerzési árú készlet kerül felhasználásra. Miután a zárókészletet a legmagasabb bekerülési értéken értékeli, alkalmazását legtöbbször a kereskedelmi törvény is tiltja, az adótörvény pedig kategorikusan elutasítja.

A konszolidált beszámoló készítésénél ismert a KIFO eljárás, amely szerint a vállalat először a vállalatcsoportból származó készleteket használja fel. A KIFO eljárás nem alkalmazható egyedül önálló értékelési módszerként, a vállalatcsoport tagjai ugyanis ezen belül saját értékelési eljárásukat (FIFO, LIFO, HIFO) alkalmazzák.

3.2.2. A követelések értékelése

A német gyakorlatban a kétes követeléseket a mindenkori követelmények figyelembe vételével behajthatóságuk valószínűségének megfelelő értéken kell a mérlegben szerepeltetni, a behajthatatlan követeléseket ki kell vezetni. A bizonytalanná vált követelések esetében a német gyakorlattal ellentétben Magyarországon a követelés könyv szerinti értéke most még nem változik, de a jogharmonizációs törekvések keretében rövid távra tervezik a követelések értékelésének az általános szabályok szerinti (a német gyakorlatnak is megfelelő) megváltoztatását.¹

Németországban a beszámolót készítő joga egy követelést kétesnek minősíteni, de csupán sejtések alapján nem lehet a fordulónapon egy követelést leírni. A leírás mértékét sokkal inkább az határozza meg, hogy észszerű vállalkozói megítélés alapján az adós gazdasági helyzetének figyelembevételével milyen kiesésekre lehet számítani. Ezen kívül a követelés értékelésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni olyan körülményeket is, amelyek egészben vagy részben kiegyenlíthetik az adós rossz gazdasági helyzetét (pl. kezesség, biztosítás). A kamatmentes, vagy az alacsony kamatozású követeléseket jelenértéken kell a mérlegben szerepeltetni. Amennyiben egy évnél rövidebb lejáratú követelésekről van szó, ezek esetében egyszerűsítési okokból el szabad tekinteni a diszkontálástól. A követelések leírása, amennyiben nem haladja meg a szokásos értéket az egyéb ráfordításokkal szemben történik.

A kereskedelmi törvény szerint a devizás követeléseket a követelés keletkezésekor az adott ügyletet végző pénzügyi intézet vételi árfolyamán átszámítva kell a mérlegben szerepeltetni, amennyiben a fordulónapi vételi árfolyamon átszámítva nem keletkezik alacsonyabb érték. A devizás követelésekből származó árfolyamnyereséget általában csak a követelés befolyása után lehet elszámolni, ez alól kivételt képeznek a rövid (egy éven belüli) lejáratú követelések. A fordulónapi árfolyamon való kimutatás ezeken kívül akkor lehetséges, ha ugyanazon devizában szereplő követelések és kötelezettségek összességüként (lejárat szempontjából nem feltétlenül) megegyeznek.

Az egyedi értékelés elve a követeléseknél is fennáll. Amennyiben különleges kockázatokkal találja szembe magát a vállalat, a követeléseket újra kell értékelni. A követelések nagy számossága esetén gyakran szinte

¹ Nagy [1999]

lehetetlen a követelésekre a kockázatokat egyenként meghatározni, ugyanakkor van egy olyan ún. általános kockázat, amely szinte kivétel nélkül minden követelést érint. Ezért az egyszerűség kedvéért a nem kertes követelés bekerülési értékének bizonyos százalékában a követelést az eszköz oldalon csökkentik. A százalékos levonás nagysága az adott ágazati tapasztalatok, valamint a vállalkozás helyzetétől függ.

3.2.3. A forgóeszközök közötti értékpapírok értékelése

A forgóeszközök közötti értékpapírok értékelése mind Magyarországon, mind Németországban bekerülési áron történik (a német szabályozás szerint ide számítanak az olyan felmerült költségek is, mint az ügynöki jutalékok, tőzsdei forgalmi adó vagy a courtage). Az azonos értékpapírokat mind a kereskedelmi, mind az adótörvények alapján átlagáron kell értékelni.

A kereskedelmi törvény alapján a szigorú legalacsonyabb érték elve érvényesülése megköveteli a tőzsdei árfolyam alkalmazását, amennyiben ez a fordulónapon a könyv szerinti érték alá esik. Egy későbbi árfolyamemelkedés esetén az eredeti bekerülési érték nagyságáig lehetséges a felértékelés, de nincs kötelezően előírva. A közeljövő (legfeljebb két év) előre várható árfolyamvesztéseit előre szabad hozni. Amennyiben nem következik be a várt árfolyamcsökkenés az visszaértékelés végrehajtása a HGB 280.§ (1) alapján kötelező.

Magyarországon a forgóeszközök közötti értékpapírok esetében is az értékvesztés elszámolásának a feltétele, hogy a piaci, tőzsdei árfolyam tartósan (mérlegkészítést megelőzően legalább 1 évig) alacsonyabb legyen, mint a könyv szerinti árfolyam.

3.2.4. A pénzeszközök értékelése

A kereskedelmi törvény szerint a pénzeszközök értékelése mindaddig névértéken (bekerülési értéken) történik, míg a szigorú alacsonyabb érték elv nem írja elő egy alacsonyabb érték elszámolását (pl. csekkek esetében, ha az adós fizetőképessége bizonytalan).

A külföldi fizető eszközöket és külföldi pénzüintézeteknél levő naponta esedékes deviza betéteket Németországban fordulónapi vételi árfolyamon kell a német mérlegben szerepeltetni. Amennyiben egy külföldi valuta leértékelésére lehet számítani, a mérlegben az alacsonyabb értéken való szerepeltetés megengedett. Magyarországon akkor szerepel a deviza vagy a valuta fordulónapi vételi árfolyamon, ha a deviza vagy valuta könyv szerinti értéke megegyezik vagy meghaladja a fordulónapi vételi árfolyamon számított értéket, amennyiben a könyv szerinti érték alacsonyabb, mint a fordulónapi vételi árfolyamon számított érték, a mérlegértéket ez esetben a könyv szerinti érték adja.

4. IDŐBELI ELHATÁROLÁSOK

Az időbeli elhatárolások a megbízható és valós összkép pontosítását célzó elszámolások. Az időbeli elhatárolásokon belül megkülönböztethetünk átmeneti és megelőző időbeli elhatárolásokat. Az átmeneti időbeli elhatárolások esetében olyan tárgyévi pénzmozgásokról van szó, amelyek kapcsolódó hozam illetve ráfordítás tételei fordulónap után jelentkeznek. A megelőző időbeli elhatárolásoknál a tárgyévi hozamok illetve ráfordítások pénzmozgáshoz csak a tárgyévet követő évben vezetnek.

A kereskedelmi és az adómérlegben időbeli elhatárolásként, szemben a jelenlegi magyar gyakorlattal, csak az átmeneti időbeli elhatárolásokat szabad megjeleníteni. (Magyarországon is a számviteli törvény ilyen irányú módosítását tervezik.¹⁾ A megelőző időbeli elhatárolásokat a mérlegben tárgyévi ráfordítás – jövőbeni kiadás esetén az egyéb kötelezettségek között, tárgyévi hozam –, jövőbeni pénzbefétel esetén az egyéb eszközök között kell kimutatni.

Az aktív időbeli elhatárolások között kell megjeleníteni azokat a tárgyévi kiadásokhoz kapcsolódó ráfordításokat, amelyek a következő üzleti évet terhelik. Ezzel analóg módon passzív időbeli elhatárolásként azokat a tárgyévi pénzbefételekhez kapcsolódó hozamokat kell elszámolni, amelyek a következő gazdasági évet illetik meg. Az 1. ábra az időbeli elhatárolások csoportosítását mutatja a kereskedelmi törvény alapján.

Időbeli elhatárolások			
Átmeneti időbeli elhatárolások		Megelőző időbeli elhatárolások	
Fordulónap előtti pénzmozgás, ha a hozzá kapcsolódó hozam vagy ráfordítás a fordulónap után jelentkezik		Fordulónap előtti hozam vagy ráfordítás, ha a hozzájuk kapcsolódó pénzbefolyás vagy pénzkidadás a fordulónap után jelentkezik	
Aktív időbeli elhatárolás	Passzív időbeli elhatárolás	Egyéb eszközök	Egyéb kötelezettségek
Tárgyévi kiadás – következő évi ráfordítás	Tárgyévi pénzbefolyás – következő évi hozam	Tárgyévi hozam – következő évi pénzbefolyás	Tárgyévi ráfordítás – következő évi pénzkidadás
Diszázsio elszámolása, ha a kötelezettségeknél a visszafizetendő összeg nagyobb, mint a kapott összeg			

1. ábra

Az időbeli elhatárolások csoportosítása a kereskedelmi törvény alapján

¹ Nagy [1999]

1. melléklet
A német mérleg minimális tagolása

ESZKÖZÖK	FORRÁSOK
<p>A. Befektetett eszközök</p> <p><i>I. Immateriális javak</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Koncessziók, iparjogvédelemben, illetve egyéb védelemben részesülő immateriális javak, illetve ezekre vonatkozó licenck Üzleti vagy cégérték Immateriális javakra adott előlegek <p><i>II. Tárgyi eszközök</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Telkek és hasonló jogosítványok, építmények, beleértve az idegen telkeken álló építményeket is Műszaki gépek és berendezések Egyéb berendezések, üzemi és üzleti felszerelések Beruházások, beruházásokra adott előlegek <p><i>III. Befektetett pénzügyi eszközök</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Társvállalati részesedések Társvállalatoknak adott kölcsönök Részesedések Részesedési viszonyban álló vállalatoknak adott kölcsönök Értékpapírok Egyéb adott kölcsönök <p>B. Forgóeszközök</p> <p><i>I. Készletek</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Nyers-, segéd- és üzemanyagok Befejezetlen termelés és szolgáltatás Késztermékek és áruk Készletekre adott előlegek <p><i>II. Követelések és egyéb eszközök</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Követelések áruszállításból és szolgáltatásokból Társvállalatokkal szembeni követelések Részesedési viszonyban álló vállalatokkal szembeni követelések Egyéb eszközök <p><i>III. Értékpapírok</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Társvállalati tulajdonrészek Saját részvények Egyéb értékpapírok <p><i>IV. Likvid eszközök</i></p> <p>C. Időbeli elhatárolások</p>	<p>A. Saját tőke</p> <p><i>I. Jegyzett tőke</i></p> <p><i>II. Tőketartalék</i></p> <p><i>III. Nyereségtartalék</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Törvény által előírt tartalék Saját részvényekre képzett tartalék Alapító okiratban rögzített tartalék Egyéb nyereségtartalék <p><i>IV. Előző évek áthozott nyeresége / vesztesége</i></p> <p><i>V. Éves nyereség / veszteség</i></p> <p>B. Céltartalékok</p> <ol style="list-style-type: none"> Nyugdíjakra és hasonló kötelezettségekre képzett céltartalékok Adókra képzett céltartalékok Egyéb céltartalékok <p>C. Kötelezettségek</p> <ol style="list-style-type: none"> Kötvények, ezekből átváltható Pénzintézetekkel szembeni kötelezettségek Vevőktől kapott előlegek Kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásokból Intézményezett váltótartozások, saját váltó kiállításából eredő kötelezettségek Anya- leányvállalati viszonyban álló vállalatokkal szembeni kötelezettségek Részesedési viszonyban álló vállalatokkal szembeni kötelezettségek Egyéb kötelezettségek ezekből adófizetési kötelezettség ezekből a szociális biztonsággal kapcsolatos kötelezettségek <p>D. Időbeli elhatárolások</p>

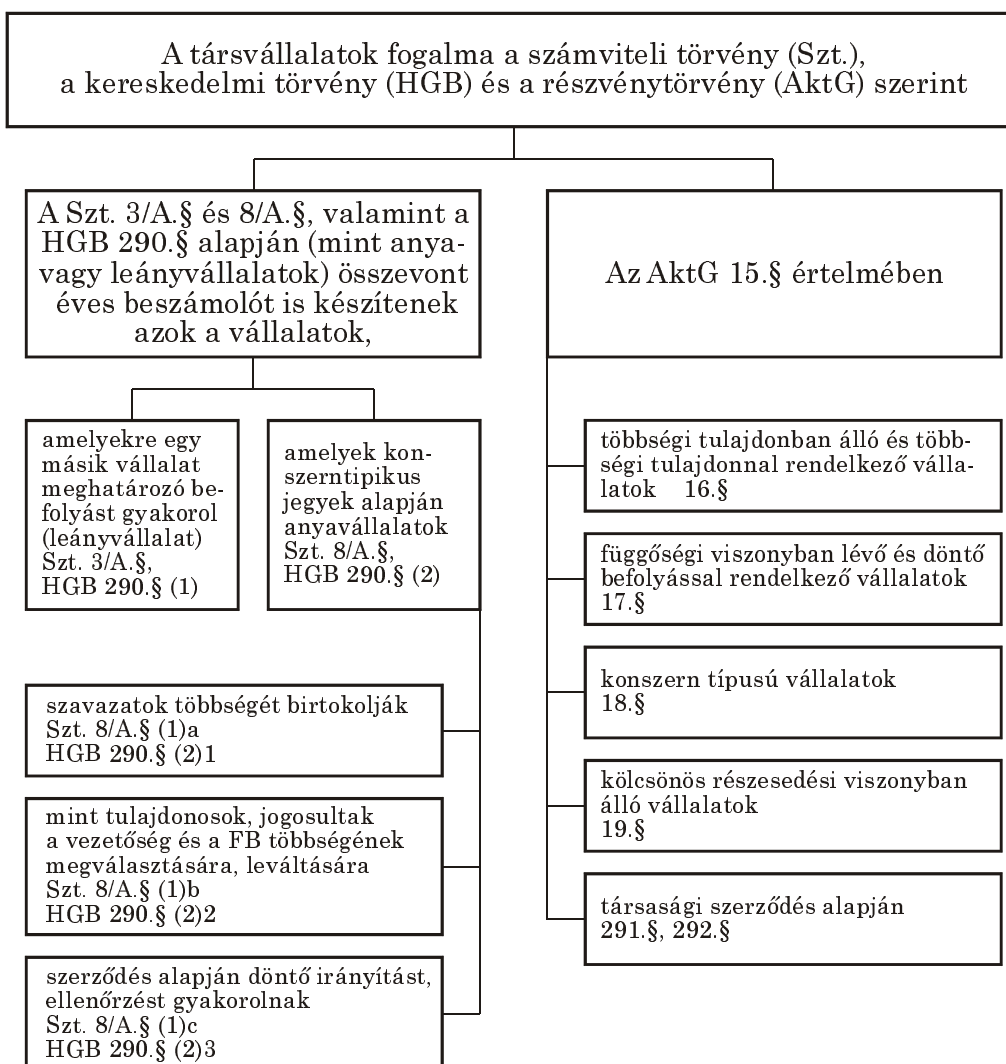
2. melléklet

A német mérleg részletes tagolása a közepes
és a nagy tőketársaságok számára

ESZKÖZÖK	FORRÁSOK
A. Jegyzett, de be nem fizetett tőke (*) (1) ebből a már lejárt határidejű (*) (1)	A. Saját tőke
B. Alapítás-átszervezés aktivált értéke (*) (1)	<i>I. Jegyzett tőke</i>
C. Befektetett eszközök	<i>II. Tőketartalék</i>
<i>I. Immateriális javak</i>	<i>III. Nyereségtartalék</i>
1. Koncessziók, iparjogvédelemben illetve egyéb védelemben részesülő immateriális javak, illetve ezekre vonatkozó licenck	1. Törvény által előírt tartalék
2. Üzleti vagy cégérték	2. Saját részvényekre képzett tartalék
3. Immateriális javakra adott előlegek	3. Alapító okiratban rögzített tartalék
<i>II. Tárgyi eszközök</i>	4. Egyéb nyereségtartalék
1. Telkek és hasonló jogosítványok, építmények, beleértve az idegen telkeken álló építményeket is	<i>IV. Előző évek áthozott nyeresége / vesztesége</i>
2. Műszaki gépek és berendezések	<i>V. Éves nyereség / veszteség</i>
3. Egyéb berendezések, üzemi és üzleti felszerelések	B. Adózással kapcsolatos tartalékok (*)
4. Beruházások, beruházásokra adott előlegek	ebből előírás szerinti (**)
<i>III. Befektetett pénzügyi eszközök</i>	C. Céltartalékok
1. Társvállalati részesedések	1. Nyugdíjakra és hasonló kötelezettségekre képzett céltartalékok
2. Társvállalatoknak adott kölcsönök ebből azok, melyek hátralévő futamideje egy éven túli (*) (2)	2. Adókra képzett céltartalékok
3. Részesedések	3. Látens adókra képzett céltartalékok (*)
4. Részesedési viszonyban álló vállalatoknak adott kölcsönök ebből azok, melyek hátralévő futamideje egy éven túli (*) (2)	4. Egyéb céltartalékok
5. Értékpapírok	D. Kötelezettségek
6. Egyéb adott kölcsönök ebből azok, melyek futamideje egy éven túli (*) (2)	1. Kötvénytartozások
D. Forgóeszközök	ebből átváltható kötvények
<i>I. Készletek</i>	ebből az egy éven belül esedékes kötelezettségek (*) (2)
1. Nyers-, segéd- és üzemanyagok	ebből az öt évnél hosszabb hátralévő
2. Befejezetlen termelés és szolgáltatás	lejáratú kötelezettségek (**) (2) (3)
3. Késztermékek és áruk	ebből zálogjoggal, ill. hasonló jogokkal
4. Készletekre adott előlegek	biztosítottak (**) (2) (3)
<i>II. Követelések és egyéb eszközök</i>	2. Pénzintézetekkel szembeni kötelezettségek
1. Követelések áruszállításból és szolgáltatásokból	ebből az egy éven belül esedékes kötelezettségek (*) (2)
ebből azok, melyek hátralévő futamideje egy éven túli (*) (2)	ebből az öt évnél hosszabb hátralévő
	lejáratú kötelezettségek (**) (2) (3)
	ebből zálogjoggal, ill. hasonló jogokkal
	biztosítottak (**) (2) (3)
	3. Vevőktől kapott előlegek
	ebből az egy éven belül esedékes kötelezettségek (*) (2)
	ebből az öt évnél hosszabb hátralévő
	lejáratú kötelezettségek (**) (2) (3)
	ebből zálogjoggal, ill. hasonló jogokkal
	biztosítottak (**) (2) (3)

2. Társvállalatokkal szembeni követelések ebből azok, melyek hátralevő futamideje egy éven túli (*) (2)
3. Részesedési viszonyban álló vállalatokkal szembeni követelések ebből azok, melyek hátralevő futamideje egy éven túli (*) (2)
4. Egyéb eszközök ebből azok, melyek hátralevő futamideje egy éven túli (*) (2)
- III. Értékpapírok**
1. Társvállalati tulajdonrészek
2. Saját részvények és üzletrészek
3. Egyéb értékpapírok
- IV. Csekkok, készpénzállomány, jegybanki követelések, postai zsírókövetelések, követelések hitelintézetektől**
- E. Aktív időbeli elhatárolások**
Diszázió (**) (1)
- F. Aktív látens adó (*) (1)**
- G. A saját tőke halmozott hiánya (*) (1)**
4. Kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásokból ebből az egy éven belül esedékes kötelezettségek (*) (2) ebből az öt évnél hosszabb hátralévő lejáratú kötelezettségek (**) (2) (3) ebből zálogjoggal, ill. hasonló jogokkal biztosítottak (**) (2) (3)
5. Váltótartozások ebből az egy éven belül esedékes kötelezettségek (*) (2) ebből az öt évnél hosszabb hátralévő lejáratú kötelezettségek (**) (2) (3) ebből zálogjoggal, ill. hasonló jogokkal biztosítottak (**) (2) (3)
6. Társvállalati viszonyban álló vállalatokkal szembeni kötelezettségek ebből az egy éven belül esedékes kötelezettségek (*) (2) ebből az öt évnél hosszabb hátralévő lejáratú kötelezettségek (**) (2) (3) ebből zálogjoggal, ill. hasonló jogokkal biztosítottak (**) (2) (3)
7. Részesedési viszonyban álló vállalatokkal szembeni kötelezettségek ebből az egy éven belül esedékes kötelezettségek (*) (2) ebből az öt évnél hosszabb hátralévő lejáratú kötelezettségek (**) (2) (3) ebből zálogjoggal, ill. hasonló jogokkal biztosítottak (**) (2) (3)
8. Egyéb kötelezettségek ezekből adófizetési kötelezettség ezekből a szociális biztonsággal kapcsolatos kötelezettségek ebből az egy éven belül esedékes kötelezettségek (*) (2) ebből az öt évnél hosszabb hátralévő lejáratú kötelezettségek (**) (2) (3) ebből zálogjoggal, ill. hasonló jogokkal biztosítottak (**) (2) (3)
- E. Passzív időbeli elhatárolások**

3. melléklet

IRODALOMJEGYZÉK

- BARICZ R., MALASICS A.: Oktatási segédlet a konszolidált éves beszámoló összeállításához. Unikontó Kft., Budapest, 1994.
- BARICZ R., RÓTH J.: Könyvviteltan. Aula, 1994.
- Beck-Wirtschaftsberater: Lexikon der Betriebswirtschaft. dtv, München, 1994.
- COENENBERG, A. G.: Jahresabschluß und Jahresabschlußanalyse. Betriebswirtschaftliche, handels- und steuerrechtliche Grundlagen. Verlag Moderne Industrie, Landsberg/Lech, 1994.
- BECK, C. H. (ed.): Handelsgesetzbuch. München, 1999. március.
- Magyar Számviteli Szakemberek Egyesülete: Nemzetközi számviteli standardok, Saldó, Budapest, 1991.
- NAGY G.: A számviteli szabályok továbbfejlesztésének koncepciója. Számvitel, adó, könyvvizsgálat, 1999/9.
- RÓTH – ADORJÁN – LUKÁCS – VEIT: Számviteli esettanulmányok. Perfekt, 1999.
- SCHMALEN, H.: Grundlagen und Probleme der Betriebswirtschaft. Wirtschaftsverlag Bachem GmbH, 1992.
- Számvitellel kapcsolatos jogszabályok I. Magyar Közlöny, lezárva: 1999. május.

